

Az MTA Ökológiai Kutatóközpont Balatoni Limnológiai Intézetének 85 éve

Második rész:

Kotsis Iván: A Magyar Biológiai Kutatóintézet (Tihany) építészeti terve

Prof. G.-Tóth László

Dr. Vértés László orvos professzor, nyugalmazott kórház igazgató, tudománytörténész néhány héttel ezelőtt azzal a kezdeményezéssel tett megtisztelő látogatást Tihanyban, hogy alapítóink, Klebelsberg Kuno (1875-1932) kultuszminiszter és Bethlen István (1874-1946) miniszterelnök érdemeinek elismerése mellett illő lenne egy emlékkonferenciát rendezni az építészmérnök Kotsis Ivánról (Arad, 1889 december 15. – Budapest, 1980, január 11) is. Arról a Kotsis Ivánról, aki az 1920-as évek során intézetünket, és szomszédságunkban a Habsburg József főhercegi kastélyt, valamint a meg nem valósult ötemeletes abbáziai-jellegű „Új Tihany Hotel Balaton” gyógyszállót tervezte a Fürdő-telepen. És akinek hosszú életútja átívelte az egész XX. századi magyar építészetet. Sok ezer budapesti és vidéki épületben valósította az Észak- itáliai mediterrán villák, a német Bauhaus, és a New York-i bérpaloták 1880-1920 közötti modern építészeti inspirációit. Vértés László professzor könyvtárunknak nemrég olyan ritka dokumentumokat is ajándékozott, amely dacára páratlannak hitt archív gyűjteményünknek, újdonság. Ilyen például a korlátozott példányszámban megjelent Kotsis István életrajz, és a Vaszary János festőművész által készített hatalmas (3 x 8 méter) „A mélység világa”-c. pannó eredeti fényképe a „Magyar Biológiai Kutatóintézet” kurzustermében. A pannó eddigi hiedelmünkkel ellentétben nem a második emeleti könyvtár falát díszítette, hanem az első emeleten, abban az egybefüggő hatalmas térben díszlett, amelyet az 1950-es években két oldalsó nagy laboratóriumra és két középső kisebb dolgozó szobára osztottak.

A Magyar Nemzeti Galéria művészettörténészei 2007 nyarán kezdtek nyomozást a hatalmas Vaszary pannó után Tihanyban, amely a művész egyetlen, állami megrendelésre készült képe volt. Intézetünkben azonban évtizedek óta nyoma sincs a hatalmas képnek. A 91 éves Prof. Woynarovich Elektől tudtuk meg 2010-ben, aki 1956 és 1961 között a tihanyi intézet igazgatója volt, hogy a vásznat az 1950-es évek végén még Ő szállíttatta feltekerve teherautón Budapestre MTA székházába, és azóta híre-hamva sincs a vagyonokat érő festménynek.

1. kép: A Virágh Judit Galéria 42. aukciója 163. tételeként szerepelt a kép alábbi, 1928-as, 88 x 275 cm méretű tervvázlata 7 millió Ft. kikiáltási áron, 2012-ben:

2. kép: Az intézet első emeleti kurzus terme az eredeti Vaszary képpel

3. kép: A József főhercegi kastély és az intézet épületegyüttese

Az alábbiakban Kotsis Iván életrajzából idézzük részleteket a tihanyi intézet tervezésére vonatkozóan, amelyet Prakfalvi Ede rendezett nyomda alá a HAP Tervezőiroda és a Magyar Építészeti Múzeum közös kiadásában, HAP-könyvek 5. HAP Galéria (www.hap.hu), ISSN 1787-6850, ISBN 978-963-87551-2-4, Vác, 2010:

„1923-ban kezdődött meg Balaton menti tervezői tevékenységem, amely egészen a második világháborúig tartott. A Balaton hosszabb szünetelés után akkortájt kezdett ismét keresett nyaralóhellyé válni.

Balatoni munkálkodásom legelején, 1924-25-ben terveztem József főherceg tihanyi nyaralókastélyát. Pompás feladat, szinte anyagi korlátok nélkül megtervezni előkelő lakáskörülmények között élő főúr nyaralóját, amellezt az építető – mindenesetre előlegezett – bizalmát a legteljesebb mértékben élvezve, és az általános alapelrendezésen kívül teljes szabad kezet kapva a külső és belső kiképzésben egyaránt. Olaszos kerti palotát építettem, római kaszinó jelleggel, mérsékelt architektúrával, a belsőben XVI. Lajos és empire-szerű interieurökkel. A földszinten átmenő nagy hall, amely a tó partjára néző széles loggiára nyílik, ettől jobbra-balra

reprezentatív helyiségek, szalonok, ebédlő, mind olasz méretű termek. Két vendéglakosztály, kápolna, személyzet. Az emeleten 8 háló, 4 fürdő és nappali szobák. Az alagsorban konyhák, személyzeti lakások, raktárak stb. Az elrendezést áttekinthető folyosós rendszerben terveztem. Külön garage-épület kertészlakással, falazott kőkerítés.

A palota szomszédságában gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter biológiai intézet építését határozta el, s abból a célból, hogy egységes tóparti kép keletkezzék, miután a főhercegi kastélyt megtekintette, megbízott a tervezéssel. Amikor első ízben a helyszínre mentünk, bemutatkozásom után nyomban megkérdezte, hogyan lehet egy ilyen komplikált épületet úgy megtervezni, hogy az gyakorlatilag is jó legyen és a külsőben is artistikus. Azt feleltem, hogy az elrendezést a benne lefolyó üzem fogja diktálni, s azt esztétikus keretekben kell kimutatni a külsőben. Válaszomat azonnal átértette és helyeselte. Az 1926-27. évben hasonló olaszos jellegben, de az alaprajzi igényeknek megfelelő, kötetlen csoportosításban épült a biológiai intézet. Az épületegyüttest három egységre tagoltam: középen áll a laboratóriumi épület, ettől egyik oldalra a kutató tudósok szállodája, a másikon az állandó igazgatói személyzet lakóháza. Mindkettőt oszlopos árkádsor köti össze a főépülettel. A fő probléma a központi laboratóriumi főépület megtervezése volt. Megelőzően ismerni kellett volna hasonló külföldi intézményeket, ennyire teljes azonban sehol sem állott. Ezért előzőleg részben hasonló munkakörökkel foglalkozó intézeteket kerestünk fel, részben pedig kisebb, szükségelhelyezésben működőket, és ezek adataiból próbáltuk meg összerakni az épület beosztását, amely 3 részre tagolódott: az egyikben a balatoni állat- és növényvilágot tanulmányozták, a másodikban általános élettani kutatásokat folytattak, végül időszakos tanfolyamokat tartottak, amelyek részére sok dolgozóhelyet tartalmazó terem kellett. Elképzelhetően bonyolult volt a gépészeti berendezés, amelynek során ivóvíz, balatonvíz a halaknak, tengervíz a tengeri állatoknak, meleg víz, sűrített és ritkított levegő, házilag előállított gáz, szennyvíz- és savleflyók, központi fűtés vezetékai, összesen tehát a villanyon kívül tízféle vezetékálózat készült. Az első emeleten a nagy kurzustermet három oldalról sűrű ablakok nyitják meg, a negyedik falra 14 m hosszban Vaszary János mesteri freskót (pannót) festett, amely a Balaton medrének faunáját és flóráját stilizáltan ábrázolja vízfátyolon keresztül, pompás fényvel, amely tónusában folytatja a három oldali ablakokon beözönlő erős balatoni világítást. A tudósok nem szívesen látták a freskót. Állandóan a stilizált állatok és növények neveinek megállapításával bajlódtak.

Üvegházak, kísérleti állatház, nyilvános aquarium, garage, csónakkikötő és fürdő egészíti ki az elrendezést, amely beleértve a lakásokat és a tudósok szállodáját teljes tudományos kutatótelepnek kicsiben megépített ideális mintaképét nyújtotta. Az 1927. évi nemzetközi zoológiai kongresszus alkalmával adták át rendeltetésének, amikor is több száz külföldi tudós nézte meg.”

Prof. G.-Tóth László DSc, igazgató

MTA ÖK Balatoni Limnológiai Intézet, Tihany